

מסמך עזר לכתובת מטרות בתכניות לימודים ייחודיות¹

מתוך עבודתנו כמדריכים המסייעים למורים בכתיבה ופיתוח של תכניות לימודים ייחודיות, אנו חשים כי לעתים קיים קושי בקרב הכותבים לנסח כראוי את מטרות התכנית. ניסוח המטרות הינו כמובן עניין מהותי ובעל חשיבות עליונה בכתיבת תכנית לימודים, הואיל ומתוך המטרות נגזרים תכניה של התכנית, דרכי ההוראה, הלמידה וההערכה בה, והן גם מהוות בסיס להערכת מידת האפקטיביות של התכנית בקרב לומדיה.

להלן דוגמאות שונות לניסוח מטרות על ומטרות כלליות על פי תכניות לימודים שונות². מרביתן נדלו מתכניות לימודים שפותחו אצלנו והן פרי עבודתם של מורים וכותבים שחשבו, התווכחו, ניסחו, מחקו, שיפרו, ליטשו, ובעיקר- עברו בירור מעמיק עם עצמם ועמנו באשר לתהליך החינוכי והלימודי שביקשו לחוות עם תלמידיהם.

מתוך רצוננו להעניק לכותבים עתידיים של תכניות לימודים ייחודיות, "חכות" ולא "דגים", אנו מציעים לראות ברשימת המטרות שלהלן דוגמאות שיש לראותן ככיווני דרך, כיווני השראה ולא כ"בנק מטרות" שיש לגזור מתוכן מטרות ולהדביקן בתכנית החדשה. כל תכנית וכותביה, כל תכנית ותלמידיה, וכל תכנית מחייבת בירור אמיתי של יוצריה עם עצמם. אנו, המדריכים, נשמח לעזור לכם בבירור ובניסוח.

בכל תכנית מתבקשים להציג את מטרות העל, מטרות המאקרו של התכנית, מיקוד "התורה על רגל אחת", ובהמשך, יש להציג מטרות הנגזרות ממטרות העל, וצריכות להתייחס לתחום התוכן, לתחום החשיבה וכישורי הלמידה, לתחום הרגשי והערכי ולתחומים נוספים הבאים לידי ביטוי בתכנית. ראוי לציין שיש להציב מטרות ראויות המפתחות את יכולת החשיבה והלמידה של התלמידים בצד העמקה בתכנים שנבחרו. למותר לציין כי כל אלו צריכות לעלות בקנה אחד עם מטרות החינוך של מדינת ישראל.

דוגמאות למטרות על בתכניות לימודים שונות:

- א. בוגר התכנית יהיה לשוחר אמנות מעורב ופעיל בשיח האמנותי, התרבותי והמוזיאלי העכשווי.
- ב. התכנית תתרום להעלאת המודעות לאי השוויון הקיים בין המינים ולצורך לשאוף ולפעול לכינונה של חברה שוויונית וצודקת.
- ג. מטרת העל של התכנית היא לטפח את תלמידי בית הספר להיות אזרחים מעורבים בחברה, השואפים ופועלים לשינוי ותיקון סדרי העדיפויות בעולם בו הם חיים.
- ד. מטרת העל הינה הבניית ידע רב-תחומי בתחומים המאפיינים את החקלאות המודרנית: מדעים (ביולוגיה, כימיה, פיזיקה), טכנולוגיה, סביבה וכלכלה. קישור החקלאות לחיי היומיום והדגשת הקשר שלה למציאות היומיומית כמו גם למדע, תהפוך את הידע הנבנה לרלוונטי ומשמעותי לתלמידים.
- ה. בוגר התכנית ידע לשלב בין ידע שרכש בלימודי הביולוגיה והמתמטיקה לבין ידע בכלים חישוביים (שרכש במסגרת לימודי התכנית), לצורך הגדרת שאלה ביולוגית חישובית ומתן מענה עליה.
- ו. התלמיד יוכל להביא לידי מימוש מירבי את פוטנציאל הביצוע המוסיקלי שלו בשלב זה של חייו.

¹ כתבה: יעל אליאסף עבודי.

² להתרשמות מתכניות לימודים ייחודיות שפותחו, כדאי לעיין באתר תכניות לימודים ייחודיות-

מטרות קוגניטיביות:

התלמיד יכיר תיאוריות פמיניסטיות ומושגים בסיסיים בתחום.

התלמיד יכיר גישות שונות במקורות המסורתיים ביחס למגדר ומשפחה.

התלמיד יסגל מודעות לקיומן של פרשנויות שונות לטיבה של המציאות.

התלמיד יכיר דרכים שונות אותם נוקטים פרשנים והוגים כדי להתמודד עם חידושים וכדי לבקר תופעות שונות בעולמם.

התלמיד יכיר תחומי דעת נוספים (פילוסופיה, סוציולוגיה, אומנות, ספרות, פסיכולוגיה, מוסיקה מדע וקולנוע) כמבטאים את התקופה הנלמדת.

התלמיד יפתח יכולת קריאה ביקורתית מול המקורות וידע לשפוט ולהעריך את תפיסת העולם העולה מהם.

התלמיד יכיר את שיטות העבודה של ההיסטוריון: חקר מקורות משניים וראשוניים, הכרת ההבדלים ביניהם, השוואות היסטוריות, ודרכי יצירת סינתיזה היסטורית.

התלמיד יכיר את המאפיינים הבאים של החשיבה ההיסטורית: הכרת העובדות ההיסטוריות, הבחנה בין עובדות לניתוח שלהן, הבחנה בין הסבר היסטורי להבעת דעתו של ההיסטוריון, הכרת הקושי שבכתיבת היסטוריה אובייקטיבית.

התלמיד ילמד להבחין בין תאוריות מדעיות לתאוריות פסאודו מדעיות .

התלמיד ידע לפתח רצפים לוגיים הנחוצים לחשיבה מדעית שיטתית.

מטרות ערכיות-רגשיות:

התלמיד ירכוש ביטחון בכישוריו וביכולתו להתמודד עם בעיות ואתגרים מורכבים.

התלמיד יפתח יושר אינטלקטואלי ויציג כראוי את המקורות עליהם הסתמך.

התלמיד יפתח יכולת קריאה ביקורתית במקורות וידע להעריך ולשפוט את תפיסת העולם העולה מהם.

התלמיד יפתח תחושה של שייכות ומחויבות לעולם התורה שבעל פה.

התלמיד ייחשף לדילמות מוסריות הנובעות מהמחקר בביולוגיה.

התלמיד יכיר בחשיבות עבודת צוות הכוללת הקשבה לחברי הקבוצה ותרומתו של היחיד לעבודת הצוות.

התלמיד ישכלל את גילויי האחריות כלפי עצמו ולכפי התלמידים האחרים בהיותו מחויב להציג את החומר באופן ממצה, מעניין ומעובד כהלכה.

התלמידה תדע להתמודד עם אמירות קשות ומורכבות ביחס לנשים.

³ מובן כי לעתים החלוקה לתת תחומים אינה חד משמעית ולעתים מטרה מסוימת יכולה להתאים לקטגוריות שונות.

⁴ הניסוח שלהלן הינו בד"כ בצורת זכר יחיד: התלמיד ידע... יעריך, יסגל... וכדומה. עם זאת, ייתכנו כמובן אפשרויות שונות לניסוח: בזכר, בנקבה וברבים. הכל תלוי אוכלוסיית הלומדים והמודעות המגדרית של הכותבים...

מטרות חברתיות-תרבותיות:

התלמיד ילמד להכיר את המאפיינים של תופעות אנושיות ורעיונות אידיאולוגיים, ויבסס את הכרתו וסובלנותו ביחס למורכבות החברה האנושית.

התלמיד יגלה סבלנות וסובלנות כלפי האחר והשונה ונכונות לשמוע דעות אחרות ומגוונות.

התלמידה תאמין ביכולת ובצורך של נשים להיות שותפות לשיח הציבורי בסוגיות הלכתיות וערכיות שונות.

התלמידה תכיר בחובה של נשים לקחת אחריות על חייהן הדתיים ולגבש לעצמן זהות מעמיקה בנושאים אלו.

התלמיד יפתח את רגישותו החברתית ויעמיק את מחויבותו לערכים דמוקרטיים.

התלמיד ירכוש תודעה אזרחית ויפתח מוטיבציה לאקטיביזם חברתי.

התלמיד יפתח חשיבה ביקורתית כלפי תופעות תרבותיות והתפתחויות טכנולוגיות המלוות את חיי היומיום שלנו, כגון: רשתות חברתיות, תכניות מציאות (ריאליטי) והמאגר הביומטרי.

פיתוח כישורי למידה ומיומנויות:

התלמיד ילמד להימנע מכתובה שטחית, סטריאוטיפית ובלתי מבוססת.

התלמיד ילמד לנתח מקורות קלאסיים במגוון שיטות, תוך מודעות לדרך בה הוא נוקט בפרשנות.

התלמיד ידע לעשות שימוש במכשור מדעי מתקדם במעבדות חקר ניסיוניות שישולבו בתכנית.

התלמיד ירכוש מיומנות בקריאת חומר מורכב מתחומים שונים וברמה אקדמית.

התלמיד ירכוש מיומנויות לניתוח והבנת טקסט בהקשרו ההיסטורי.

התלמיד יכיר מאגרי מידע ומנועי חיפוש וילמד לאתר מידע וחומרים רלוונטיים.

התלמיד ילמד לנתח ניתוח ביקורתי של המידע האקטואלי המופץ במדיה הכתובה והאלקטרונית, וידע להבחין בין איכויות שונות של חומרים.

התלמיד יסגל מיומנויות לניתוח ערכי וידע לתרגם את המקורות לשפה ערכית עכשווית.

התלמיד ילמד להביע עמדה אישית מנומקת בכתב ובעל פה ביחס לשאלות שיידונו.

התלמיד ילמד לערוך השוואות היסטוריות בין מקורות שונים, מחקרים שונים והוגים שונים, באופן פרודוקטיבי.

התלמיד ישפר את כושר הביטוי בכתב ובעל פה.

התלמיד ידע לסכם נושא באופן ממצה ואמין.

התלמיד ירכוש מיומנויות של חשיבה רב כיוונית ורב תחומית.

התלמיד ישכלל אסטרטגיות של למידה עצמאית, תוך הכנת הרצאות, מצגות, תרגילים.

התלמיד ילמד להתארגן כראוי ולעמוד בלוח זמנים.

התלמיד ירכוש כלים להתמודדות עם הלחצים הכרוכים בהופעה פומבית.

התלמיד ילמד להגדיר נושא מחקר, ולנסח שאלת חקר והשערות ראשוניות.

התלמיד ילמד כללי כתיבת הפניות וביבליוגרפיה מקובלים וידע ליישם בכתיבתו.